

Alain CORBIN, *Dějiny ticha. Od renesance do naší doby*, Praha, Argo, 2022, 116 s., ISBN 978-80-257-3857-3

Tato recenze se věnuje titulu, o který se v minulém roce (2022) rozrostla bohatá a rozmanitá edice *Každodenní život* nakladatelství Argo. Tímto přírůstkem je zatím předposlední kniha Alaina Corbina *Dějiny ticha*, která ve francouzském originále vyšla v roce 2016.¹ Alain Corbin je dosud žijícím francouzským historikem a jedním ze současných představitelů francouzské historické školy Annales; zaměřuje se na mikrohistorii v období 19. století. Několik jeho děl vyšlo v českém překladu (v téže edici nakladatelství Argo): konkrétně jde o knihy *Vesnice „kanibalů“*² a *Narcis a miazma*,³ které patří k jeho starším textům, a *Na stopě neznámému*.⁴

Z podtitulu recenzované knihy plyne, že se v ní autor věnuje dějinám ticha od renesance do současnosti — zejména tomu, jak ve sledovaném období probíhalo smyslové vnímání ticha. Každá kapitola má odlišný časový záběr, a podtitul knihy tak zcela neodpovídá reálnému stavu v knize (některé ukázky se vracejí například až k antice). Také je zde zjevná „dominance“ 19. století, které je autorovi badatelsky nejbližší. Corbin se zároveň zabývá tím, jak takové vnímání bylo popisováno v dobových francouzských literárních dílech především beletristické a memoárové povahy, ale v řádech jednotek i povahy odborné, nebo v dílech vizuálního charakteru. Tato díla si vybíral tak, aby v knize mohl ukázat vývoj vnímání ticha a podat přesvědčivé argumenty — šlo zejména o díla, jejichž hlavním motivem bylo ticho. Autor klade tyto ukázky do kontrastu s dnešní dobou a stereotypním městským až velkoměstským životem, a tím se snaží mezi řádky apelovat na čtenáře a připomenout mu, že i „naslouchání“ tichu si může člověk svým způsobem užít a třeba díky tomu dokáže lépe naslouchat i sám sobě. Corbin dokázal v knize vnímat ticho jako určitý společenský konstrukt, který, jak se snažil dokázat, se v minulosti výrazně proměňoval a vyvíjel — a to tím způsobem, že jsme v určitém dobovém zlomu (dle Corbina to byla první světová válka a s ní spojené masivní bombardování a ostřelování) zapoměli ticho vnímat a ztratili tak jeho hodnotu a význam, jaký nám může přinášet. V tom lze spatřovat mnohovrstevnatost této práce. Kromě očekávaného sledování dějin a vnímání ticha se může zdát, že pro Corbina je opětovné nalezení ticha nutností civilizačního procesu. Čtenář v tom může vidět autorovu úvahu s výzvou se nad něčím takovým zamyslet.

V knihovně, na poličce či na nočním stolku *Dějiny ticha* jako útlá knížka nezaujmu tolik rozsahem nebo svojí obálkou, jako spíše názvem samotným. Před jejím přečtením si lze jen těžko představit, že by vnímání ticha bylo něčím, co by bylo možné nějakým způsobem zpracovat a dějinně sledovat, a navíc tuto linku popsat v průběhu několika století. To však již je smyslem mikrohistorie, kam se toto dílo také počítá, nás přesvědčit, že takové téma je zpracovatelné. V tomto považuji knihu za úspěšnou a je tak příjemným, i když ne nečekaným překvapením. Jak jsem již naznačil, nejedná

1 Alain CORBIN, *Une histoire du silence. De la Renaissance à nos jours*, Paříž 2016.

2 TÝŽ, *Vesnice „kanibalů“*, Praha 2011.

3 TÝŽ, *Narcis a miazma. Pach a společenské představy 18. a 19. století*, Praha 2004.

4 TÝŽ, *Na stopě neznámému. Znovunalezený svět Louise-Françoise Pinagota 1798–1876*, Praha 2006.

se o knihu na dlouhé zimní večery, svým rozsahem se podobá spíše delší studii, což je jednoduše dáno omezeností jejího tématu, které autorovi zkrátka nedovoluje se více rozepsat. Autor sledoval vnímání ticha především ve francouzských dílech; pokud by tak učinil i v dalších jazycích, kniha by byla samozřejmě obsáhlejší. Nabízí se pak ale otázka, zda by to ve výsledku přineslo jiné či další poznatky, které by téma dále rozvíjely. Kniha je napsána i přeložena s literárním citem, což usnadňuje její čtivost i pro širší veřejnost. Komfortní čtení umožňuje i poznámkový aparát, který se nachází na konci knihy; jeho umístění ale může být nepraktický pro odborného čtenáře.

Kromě úvodu (*Předehra*), závěru (*Dohra*) a jedné mezihry je v knize celkem sedm kapitol, či spíše sond do dějin vnímání ticha. Žádná kapitola se nedá považovat za zcela stěžejní, veškerý přínos knihy tak pochází z jejího obsahu jako celku. V úvodu Corbin zmiňuje obecné motivace, které ho vedly k sepsání této knihy. Dle svých slov se snažil popsat ticho jako „vnitřní promluvu“, která nás má „uklidňovat a utišovat“, hlavně v kontrastu dnešní doby s 19. stoletím, v němž Corbin našel profesní zalíbení a jež považuje za ideál (s. 11). Kritizuje dnešní společnost žijící v hluku, který nutí člověka, aby se mu poddával, což sice umožňuje stát se součástí světa kolem sebe, ale lidé pak již nemohou naslouchat svému nitru. Takové autorovy postoje a formulace nutí k zamyšlení, že se jedná o knihu jak historickou, tak částečně filozofickou. K tomuto dojmu přispívá i způsob, jakým je kniha napsána, a jak pobízí čtenáře k vnímání autorových výzev. Corbin sám popisuje knihu jako „knihu o tichu minulosti, o způsobech usilování o něj, [...] síle jeho promluvy“ (s. 12). Ticho má pro něj meditační účel — když totiž ticho pochopíme, nebudeme se bát být sami sebou.

Autor cituje ukázky z vybrané literatury, popisuje, jak v kterém díle bylo ticho vnímáno, a přesvědčivě ukazuje čtenáři, kde všude by mohl hledat inspiraci pro hledání ticha. Velké množství citovaných autorů a děl ukazuje na hlubokou Corbinovu znalost dějin francouzské kultury. V první kapitole se zaměřil na hledání ticha v budovách, místnostech a u předmětů v nich se nacházejících. K budovám, které buď „náleží“ tichu či ve kterých se ticho prosazuje, Corbin přiřadil knihovny, pevnosti, věznice apod. Prvotní myšlenka na tyto budovy by podle autora měla evokovat ticho (klid na studium v knihovnách, tísnivé prostory pevností, vynucené ticho ve věznicích). „Chrámem ticha“ pak mají být kostely nebo katedrály, v čemž je vidět spojitost mezi autorovým zájmem využívat ticho k meditaci a vlastním účelem takových budov (pokud tedy například kostel znamená ticho, pak modlitba znamená meditaci). Autor následně na konkrétních ukázkách dokazuje přirozené přání každého člověka mít vlastní pokoj či místnost jen sám pro sebe, protože je-li někdo „vystaven“ lidem a předmětům produkujícím hluk, je přímo ovlivněno jeho chování a rozhodování. Na první kapitole volně navazuje kapitola druhá, která se nevěnuje tichu „městskému“, nýbrž „přírodnímu“. Ticho, které zde nacházíme, se může skládat z drobných zvuků, jako je například zpěv ptáků, kvákání žab, šustění listů, zvuk vodopádů atp. Obliba hledání tohoto druhu ticha v 18. a 19. století je ukázána na cestování po venkově či po horách nebo na dobrodružstvích na mořích a na pouštích.

Potřebu ticha pro člověka Corbin dokazuje také tím, jakou váhu mu přikládala všechna velká světová náboženství. Pro jakékoliv náboženství je totiž ticho nutnou podmínkou pro komunikaci s Bohem či bohy. Třetí kapitola je zaměřena zejména na křesťanství a jeho způsoby hledání ticha — popisuje proto dobu starší, než kterou

zkoumá zbytek knihy. Částečně se zde rozvíjí motiv „chrámu ticha“ z první kapitoly — kláštery a mnišský život v nich. Ticho je totiž nutné k tomu, „aby se mezi řádovými bratry a sestrami udržela křesťanská láska, mír a svazek“ (s. 42–43). Mnišský život by měl být tím nejhodnotnějším, protože je zvykem žít takový život v tichu a v meditaci (v tiché modlitbě).

Ticho ale není třeba jen nalézt, je nutné naučit se ho také snášet, což není samozřejmé. Jak se ticho v minulosti „učilo“ a k čemu taková schopnost mohla být užitečná, Corbin ukazuje ve čtvrté kapitole. Pokud se omezíme na evropský prostor, tak prakticky každý člověk ví, co znamená prst položený před ústy. Existují totiž určitá privilegovaná místa (mezi něž bychom mohli počítat například školy, armádu nebo kostely), kde se ticho přímo vyžaduje a s nimiž je spojována určitá společenská výchova — mlčení může být znakem vyjádření úcty, sebeovládání, slušnosti a podřízenosti. Podobně jako když při speciálních příležitostech držíme minutu ticha za zemřelé. Corbin argumentuje, že mlčení odjakživa bylo znakem dobrých mravů — a v těchto větech je znovu vidět autorova kritika dnešní doby. Toho si můžeme všimnout i ve slovníku, kdy autor místo „hluku“ používá poněkud jadrnější výraz „kravál“. Zásadní zlom ve vnímání ticha podle Corbina přinesla první světová válka, která byla festivalem hlomozu, zvukovým peklem — prostorem, v němž se neustále prolínal zvuk zbraní, křik a utrpení umírajících. Zatímco v dřívějších dobách byl hluk vnímán spíše jako vyjádření barbarství a měl jen malou míru tolerance. Dle Corbina se tak první světovou válkou vše změnilo a hluku se od té doby poddáváme snadněji.

Do poloviny knihy Corbin hodnotí ticho, které přijímáme zvenku a které ovlivňuje náš vlastní klid, poté však přechází k tichu, které můžeme tvořit my sami, a ukazuje, jaké výhody nám to může přinést. V této části se také dostáváme k příkladům pocházejícím až od antických myslitelů. Ve zkratce se zde autor věnuje tomu, zda lze poznat moudrého člověka podle toho, že dokáže mlčet (a díky tomu pozná váhu vlastních slov; Corbin tím také nepřímo poskytuje konverzační tipy a rady). Zajímavostí této kapitoly je, že se čtenář dozví o existenci jedenácti druhů různých tich (například ticho opovržení, samolibé ticho, duchovní ticho či ticho určitého politického důvtipu).

V dalších kapitolách Corbin začíná kromě literárních děl používat k uvažování o tichu i díla vizuální — tedy filmy a obrazy —, což potvrzuje jeho hlubokou znalost francouzské kultury. Při tom například vyzdvihuje němé filmy a jejich mimořádné umění v tom, jak dokážou vyjadřovat pocity a emoce. Vyjmenovává malíře (počínaje barokním výtvarným uměním), kteří podle něj dokážou namalovat ticho. Pro čtenářovo pohodlí je součástí knihy i obrazová příloha, aby se tak mohla utvrdit autorova představa o tichu.

V závěrečném epilogu (*Dohra*) přichází finální zamyšlení nad tím, co pro ateisty i křesťany znamená „odcházení Boha“. Zatímco pro věřícího člověka je podle Corbina Boží ticho cestou k pochybnostem a utrpení, tomu druhému se měl v nitru šířit všudypřítomný hněv pravděpodobně právě proto, že Boha, který by mu pomáhal hledat klid, v sobě nikdy neměl. Podobné negativistické pohledy a zoufalství týkající se nepřítomnosti ticha v dnešní době a z toho plynoucích důsledků jsou cítit z celé knihy.

Ač mi kniha připadá v mnoha směrech inspirativní, v postoji, že dnešní doba postrádá ticho, podle mě pravdu nemá. Corbin například sice popisuje ticho míst a bu-

dov, ale zapomíná na města — kromě zvuků „ticha přírody“ existují i zvuky „ticha města“. Nemají sice tak poetický původ, ale jistě také dokážou vytvořit vlastní specifickou atmosféru. Knihu zároveň vnímám jako ateista, a proto je nutné brát zřetel na to, že Corbin v tichu hledá duchovní hodnoty. Jako introvert mám sice pro Corbinův postoj pochopení, avšak také vím, že ve chvíli, kdy člověk potřebuje klid, dokáže najít ticho i ve městě. Je nutné také vnímat apel na využití ticha k osobní duševní hygieně. Pro někoho, v jehož životě ticho nehraje takto velikou roli, pak může kniha znamenat cestu k pochopení, co ticho pro takové lidi znamená a představuje. I to by byl jeden ze způsobů, jak knihu číst. Jde o text, který svému čtenáři spíše ukáže, jak by mohl nad tichem přemýšlet, než aby mu ukázal skutečné dějiny ticha.

Jan Řimnáč

Krystyna ŻYWULSKA, *Přežila jsem Osvětím*, Praha, XYZ, 2021, 363 s., ISBN 978-80-7597-846-2

V roce 2021 vyšla v překladu Martina Nového publikace z pera Krystyny Żywulské (rozené Sonii Landauové) s názvem *Přežila jsem Osvětím*. Literárně zaznamenané vzpomínky polské spisovatelky a publicistky stojí u zrodu takto zaměřeného okruhu literatury. Kniha, jejíž autorka přežila internaci ve vyhlazovacím táboře, vznikla velmi krátce po konci druhé světové války. Posuzované vydání publikace je obsahově totožné s jejím prvním, necenzurovaným vydáním.¹ Po roce 1951 vycházela s cenzurními zásahy, které byly provedeny v souladu s ideologickým zaměřením tehdejšího politického režimu v Polsku. Týkaly se zejména výpovědí, jež určitým způsobem souvisely s politickou orientací komunistického bloku, nebo výroků, které bylo možno vnímat jako paralelu k soudobým společenským poměrům. Zásahy eliminovaly politické podtexty, jež ve většině případů souvisely s datem prvního vydání vzpomínek nebo podtrhávaly žádoucí politické vyznění určitých pasáží (například zdůraznění některých výroků vězeňkyň-komunistek). Posuzovaný text jistým způsobem tyto dvě varianty vydání spojuje. Základ je tvořen původní verzí, přičemž v poznámkách pod čarou jsou uvedeny příslušné cenzurní zásahy. Tento editorský záměr obohacuje vzpomínky Krystyny Żywulské na její pobyt v Osvětimi a Březince i o reflexi záměrného prolínání komunistické ideologie různými kulturními oblastmi.

Recenzovaný text je rozdělen do čtyř částí, které jsou věnovány stěžejním přelomovým bodům v životě autorky v souvislosti s internací v táboře (seznámení s fungováním Osvětimi, přesídlení do Březinky, zvyšování počtu spalovaných vězňů a osvobození Osvětimi). V *Epilogu* představuje Stefania Grodzieńska² čtenářům osobnost Krystyny Żywulské a rovněž předestírá genezi jejích literárních memoárů. Součástí

1 Krystyna ŻYWULSKA, *Przeżyłam Oświęcim*, Warszawa 1946.

2 Stefania Grodzieńska, polská spisovatelka a umělkyně, se narodila v Lodži v rodině univerzitního profesora. Při svém působení v polském satirickém divadle Cyganeria poznala svého druhého manžela, spisovatele Jerzyho Jurandota. Během nacistické okupace Polska žili ve varšavském ghettu, z něhož se jim v roce 1942 podařilo uprchnout.